

İSLAMİYET'TEN ÖNCE TÜRK TARİHİ

Türk Göçleri

Göçlerin Nedenleri

- İklim koşullarının değişmesine bağlı olarak meydana gelen kuraklık, artan nüfusa mevcut toprakların yetmemesi ve bu gelişmelerin sonucunda bölgede geçim sıkıntısının ortaya çıkması
- Türk boyları arasındaki siyasal anlaşmazlıklardan dolayı ortaya çıkan savaşlar
- Dış baskılardan (Çin, Kitan ve Moğol) dolayı Türklerin bağımsızlıklarını kaybetmek istememeleri
- Salgın hayvan hastalıkları ve otlakların yetersiz hale gelmesi

Göçlerin Sonuçları

- Orta Asya kültür ve medeniyeti dünyanın değişik yerlerine yayılmıştır.
- Orta Asya'da kalan boylar Hunların yönetiminde ilk Türk devletini kurmuşlardır.
- Farklı bölgelerde Türk devletleri kurulmuştur.
- Batıya giden Türkler, Kavimler Göçü'nü başlatmışlardır.
- Türkler değişik kültür çevreleriyle etkileşim içine girmişlerdir.

Türklerin atı evcilleştirmeleri ve tekerleği kullanmaları çok uzak bölgelere göç etmelerine yardımcı olmuştur. Türklerin çok çeşitli bölgelere yayılması, Türk tarihinin bir bütün halinde incelenmesini engellemiştir.

İlk Türk Devletleri

1. Asya Hun İmparatorluğu

Kuruldukları tarih kesin olarak bilinmeyen Hunlar hakkında Çinlilerin verdiği bilgiler M.Ö. I. Bin yılın başlarına kadar uzanır.

M.Ö. III. yüzyılın ikinci yarısında Hunlar, Çinlilere karşı büyük bir güç haline gelmişlerdir. Çinliler, Hun akınlarına engel olabilmek için kuzey sınırlarında bir duvar örmeye başlamışlardır. Bugün "**Çin Seddi**" diye bildiğimiz bu duvar M.Ö. 214 yılında tamamlanmıştır.

Çinlilerle mücadele eden Mete Han'ın asıl düşüncesi, Çin'i etkisiz hale getirmektir. Çin'i yıllık vergiye bağlayan Mete, gücünün sembolü olarak Çinli bir prensesle evlenmiştir.

Kalabalık Çin nüfusu içerisinde Türklerin asimile olmasından çekinen Mete, Çinlilerle antlaşma yapmış ve onlarla dost kalmayı tercih etmiştir.

Mete Han'dan sonra Hunlar zayıflamıştır. Bu dönemde, Çinlilerin propagandasıyla Hun beyleri birbirine düşmüştür. Mete'nin ölümünden sonra zayıflayan Hunlar, önce Doğu ve Batı olarak sonra da Güney ve Kuzey olarak parçalanmışlardır.

Kavimler Göçü

Aral gölü çevresinde toplanan Hun boyları Orta Asya'daki Çin baskısı ve kuraklık yüzünden IV. yüzyılın ortalarından itibaren batıya doğru göç ederek barbar kavimleri Roma İmparatorluğu üzerine saldırımları sonucunda Kavimler Göçü olmuştur (375).

Kavimler Göçü'nün Sonuçları

- Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmıştır (395).
- Batı Roma İmparatorluğu yıkılmıştır (476).
- Avrupa'da yeni milletler ortaya çıkmış ve yeni devletler kurulmuştur. Böylece Avrupa'nın günümüze kadar gelen etnik yapısı oluşmuştur.
- İlk Çağ'ın sonu Orta Çağ'ın başlangıcı kabul edilmiştir.
- Feodalite (Derebeylik) rejimi ortaya çıkmıştır.
- Avrupa'da Hun Devleti kurulmuştur.
- Hristiyanlık barbar kavimler arasında yayılmıştır.

2. Göktürk Devleti (552 - 630)

Göktürkler Türk adıyla kurulan ilk devlettir. Başkentleri Ötüken, ilk hükümdarları Bumin Kağan'dır.

Ülkenin batısını yöneten İstemi Yabgu batı yönünde fetih hareketlerinde bulunmuş, Akhunlara karşı Sasanilerle birleşmiş ve bu devletin toprakları Göktürkler ile Sasaniler arasında paylaşılmıştır. Çinlilerin Göktürk Devleti'ni içişlerine karışması sonucunda 582 tarihinde ülke ikiye ayrılmıştır. Doğu Göktürkleri 630 yılında, Batı Göktürkleri ise 659 yılında Çin egemenliğine girerek yıkılmışlardır.

3. Kutluk Devleti (682 - 745)

Kutluk Devleti'nin en güçlü olduğu dönemler Bilge Kağan ve kardeşi Kül Tiğın dönemleri olmuştur. Vezir Tonyukuk ise danışman olarak Kutluk Devleti'nin siyasetinde önemli rol oynamıştır.

Bilge Kağan öldükten sonra Kutluk Devleti'nde iç karışıklıklar başlamıştır. Basmil, Karluk ve Uygur Türkleri Kutluk Devleti'ne son vermişlerdir.

4. Uygur Devleti (745 - 840)

Doğu Türkistan'a yerleşen Uygurlar, diğer Türk boylarını egemenlikleri altına aldılar. Uygurların en önemli özelliği yerleşik hayatı benimseyen ilk Türk toplumu olmalarıdır. Bu nedenle tarım, sanat ve ticarete ilerlemişlerdir. Mani dinine ait tapınaklar yaparak mimaride gelişme göstermişlerdir.

Uygurlar, XIII. yüzyılda Cengiz Han'ın egemenliğini kabul etmişlerdir. Bundan sonra Moğollar Uygur Türklerini önemli görevlere getirmişlerdir. Uygur yazısı, Moğolların da yazısı olmuştur. Uygurlar, diğer Türk toplulukları ile birlikte Moğolların Türkleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Çağatay ve Özbek Türkleri bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Diğer Türk Devletleri ve Toplulukları

Avarlar

- Göktürlere yenildikten sonra Romanya'ya göç ederek devlet kurdular. İkiyüz yıldan fazla Avrupa'nın önemli bir kısmına egemen oldular.
- Bugünkü Slav topluluklarının oluşmasında önemli rol oynadılar. Ayrıca Slav topluluklarının devlet ve askeri teşkilatlarında etkili oldular.
- Tarihte İstanbul'u ilk defa kuşatan Türk devletidir. Avarlar Sasanilerle işbirliği yaparak İstanbul'u iki defa kuşattılar.
- Franklar tarafından yıkıldılar (805).

Kırgızlar

- Uygurları yıkan Kırgızlar Ötüken'e yerleşip devlet kurdular. 1207'de Moğolların egemenliğine girdiler.

- Bugün aynı isimle varlıklarını devam ettirmekte olan bu medeniyetin 400.000 beyitlik **Manas Destanı** meşhurdur.

Hazarlar

- Hazarlar, İtil ile Don ırmakları çevresine hakim oldular.
- Yahudiliği benimseyen tek Türk devletidir. Din konusunda hoşgörülü olmuşlardır.
- Müslüman Araplarla savaşılan ilk Türk devletidir. Hz. Osman zamanında Müslüman Arap ordularını durdurdular.
- Rusları etkileyerek, devlet ve ordu teşkilatı yönüyle Rus knezliklerine örnek oldular.
- Peçeneklerin saldırılarıyla zayıflayan Hazarlar, Rus saldırılarıyla dağıldılar (958).

Bulgarlar

- Hazarların baskıları sonucunda Tuna ve Kama Bulgarları diye ikiye ayrıldılar.
- Tuna Bulgarları Avrupa'ya giderek devlet kurdular ve bir süre sonra Hristiyanlığı kabul ederek Türklük özelliklerini kaybettiler.
- Kama (İtil, Volga) Bulgarları Müslüman tüccarların etkisiyle İslâmiyet'i kabul ettiler. Batu Han zamanında Moğollar Kama Bulgarlarına son verdiler. Kazan Türkleri adıyla da bilinirler.

Türgişler

- Göktürklerin yıkılmasından sonra Göktürklerin mirası üzerinde devlet kurarak bu bölgedeki dağınık Türk kabilelerini tek yönetim altında topladılar.
- Emevilerle mücadele ederek, Maveraünnehir bölgesindeki Türkleri ve yerli halkı Emevi saldırılarına karşı korudular. Böylece Orta Asya Türklerinin Araplaşmasını önlediler.
- Soğd alfabesinden faydalanarak bir Türk alfabesi yaptılar. Çin parasına benzer ilk Türgiş parasını Baga Tarkan kendi adına bastırmıştır.

Karluklar

- Talas Savaşı'nda Müslüman Arapların yanında yer alarak Orta Asya'nın Çinlileşmesini engellediler.
- İslamiyet'i topluca kabul eden ilk Türk boyudur.
- İlk Türk - İslâm devleti olan Karahanlıların kurulmasında etkili oldular.

Macarlar

- Peçeneklerin baskısıyla Ural ve İtil bölgesinden bugünkü Macaristan'a göç ettiler.
- Slavlar arasına girerek birleşmelerini engellediler.
- Hristiyanlığı kabul ederek Türklük özelliklerini kaybettiler.

Peçenekler

- Seyhun nehri ile Aral gölü kıyılarında yaşarken Oğuz baskıları ile Karadeniz'in kuzeyine geldiler.
- Oymaklar halinde yaşamış ve devlet kuramamışlardır.
- Bizans'ın entrikalarıyla zayıflamışlar, Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusundan Büyük Selçuklu tarafına geçerek Selçuklulara yardımcı olmuşlardır.

Oğuzlar (Uzlar)

- Türk milletinin en kalabalık ve tarihte hem siyaset hem de uygarlık alanında en büyük rolü oynayan koludur.
- Topluca İslâmiyet'i kabul ettiler. Selçuklular, Osmanlılar ve ayrıca birçok beylik Oğuzlar tarafından kurulmuştur.
- Günümüzde Türkmenistan, İran, Irak, Suriye, Azerbaycan, Türkiye, Kıbrıs ve Balkanlarda yaşayan Türklerin ataları Oğuzlardır.

Kıpçaklar (Kumanlar)

- Balkaş Gölü ile İrtiş Irmağı arasındaki bölgede yaşarken Moğol kabilelerinin baskısıyla batıya göç ettiler.
- Peçeneklerle birlikte hareket ederek Rusların Karadeniz'e inmesini engellediler.
- Macaristan'a göç eden Kıpçak toplulukları Hristiyanlığı kabul ederek Türklüklerini kaybettiler. Oğuzlarla yaptıkları mücadeleler **Dede Korkut Hikayelerine** konu olmuştur.

Sabirler (Sabarlar)

- V. yüzyılda Avarların baskısı sonucunda Kafkasya'nın kuzeyine yerleştiler. Sibiryaya ismini bu kavimden almıştır.
- Bizans'a karşı Sasanilerle birleşerek Anadolu'ya girdiler ve Kayseri, Ankara ve Konya'ya kadar ilerlediler.

İlk Türk Devletlerinde Kültür ve Medeniyet

Devlet Yönetimi

Türklerde hükümdarlar ülkeyi törelere, gelenek ve göreneklere göre yönetirlerdi. Hükümdarların görevi dağınık boyları toplamak, halkın ihtiyaçlarını gidermek, toplumda adalet ve eşitliği sağlamak, halkın huzur ve güvenini sağlamaktı.

Türklerde iktidarı ve hükümdarı kontrol eden, savaş ve barış gibi konularda devleti ilgilendiren önemli konuları görüşen ve kurultay adı verilen bir meclis bulunuyordu.

Bazı Türk hükümdarları kurultayın aldığı kararların bir kısmını uygulamamıştır. Bu durum kurultayın danışma meclisine benzediğini göstermektedir.

Eski Türklerde, devlet yönetme görevinin Hükümdarlara tanrı tarafından verildiğine olan inanç halkın Hakan'a mutlak bağlılığını sağlamıştır.

Osmanlılara kadar Türk devletlerinde **"Ülke toprakları hükümdar ailesinin ortak malıdır."** anlayışı devam etmiştir.

Bu uygulamanın sonuçları şunlardır:

- Aile üyeleri arasında sık sık taht kavgaları yaşanmıştır.
- Türk devletleri kısa sürede parçalanmış ve yıkılmıştır. Ayrıca irili ufaklı birçok devletin kurulmasına neden olmuştur.
- İç mücadeleler Türk devletlerinin zayıflamasına ve diş müdahalelere ortam hazırlamıştır.

Ordu

Türk devletlerinde hemen her Türk savaşa hazır durumda olduğundan, askerlik özel bir meslek sayılmazdı. Türk ordusunun temeli, atlı askerlerden meydana gelmiştir.

Düzenli ve disiplinli **ilk Türk ordusunun** kurucusu Mete Han'dır. Mete Han, Türk ordusunu "**onlu sisteme**" göre teşkilatlandırmıştır (Onbaşı, Yüzbaşı, Binbaşı ve Tümenbaşı gibi).

Hukuk

Eski Türklerde yazılı hukuk yoktu. Türklerin âdet, gelenek ve göreneklerinden oluşan yazısız hukuka "**töre**" (türe) denilirdi. Bununla beraber, törenin anayasa niteliğinde, adalet, eşitlik ve iyilik gibi değişmez ilkeleri vardı.

Uygurlarla birlikte hukuk daha sağlam ve şekilci bir nitelik kazanmıştır. Ticaret hayatının gelişmesi, kişiler arasındaki ilişkilerin "kanıtlanabilir" nitelikte olmasını gerektirdiğinden yazılı ve tanıklı sözleşmeler önem kazanmıştır.

Türklerde ceza işlerinin kesin hükme bağlanması ve devlet tarafından takip edilmesi toplumda "kan gütme" geleneğini engellemiştir.

Din ve İnanış

Türklerde en eski din Gök Tanrı dinidir. Gökten başka bazı dağ, ırmak, vadi gibi varlıklarda bir takım gizli güçlerin bulunduğu inanılırdı.

Bu arada güneş ve ay kutsal sayılmıştır. Eski Türklerde tanrı, sonsuzdur ve herhangi bir şekle sokulamaz. Bundan dolayı Türklerde putçuluk olmadığı gibi putları korumak için yapılan tapınaklar da yoktur.

Öldükten sonra dirilmeye inanan Hunlar, ölülerini günlük eşyalarıyla birlikte gömerlerdi. Türklerdeki tek Allah inancı ve yeniden dirilme düşüncesi Türklerin İslâm dinini kolaylıkla benimsemelerinde etkili olmuştur. Türkler Maniheizm, Budizm, Nasturizm (tabiatçılık), Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi inançları kabul etmişlerdir.

Sosyal ve İktisadi Hayat

Hunlar ve Göktürkler dönemlerinde göçebe bir hayat süren halk çadırlarda yaşıyordu. Türklerin yaşadıkları coğrafi şartlar hayvancılık faaliyetlerini öne çıkarmıştır.

Türkler Uygurlar döneminde yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu gelişmeler sonucunda Türklerde mimari gelişmiş, şehircilik ve şehir kültürü ortaya çıkmıştır.

Türk devletlerinde sosyal hayat sınıfsızdı. Başarılı olan bir kişi en üst görevlere kadar çıkabilirdi. Ayrıca Türklerde kölecilik anlayışı yayılmamıştır.

Elverişli bölgelerde tarım faaliyetleriyle uğraşmıştır. Türkler arpa, buğday ve darı gibi tahılları yetiştirmişlerdir.

Yenilgiye uğratılan ve egemenlik altına alınan ülkelerden alınan yıllık vergiler ve halktan toplanan vergiler Türk ekonomisine destek olmuştur.

Türkler yakın komşularıyla yoğun ticari ilişkilerde bulunmuşlar, ticaret yaptıkları ülkelere canlı hayvan, konserve et, deri, kösele, kürk ve hayvani gıdalar satmışlardır.

Türklerin yaşadığı topraklardan geçen İpek ve Kürk Yolları Türk devletlerine önemli ölçüde gelir sağlamıştır.

